

partir del segle XIV, s'hi incorporen les dels clàssics de l'Antiguitat grecoromana, que arriben al cim amb la plenitud de l'humanisme. Tot i la davallada subsegüent, Medina recorda les traduccions aïllades de clàssics i textos religiosos realitzades en els segles de la Decadència. Malgrat la supressió de les universitats catalanes i la creació de la de Cervera, l'agrupament de les forces intel·lectuals del país propicià, segons l'expert, una nova reivindicació dels escriptors clàssics i estimulà novament la tasca de la traducció.

Medina ressegueix l'impuls definitiu que reben les traduccions dels clàssics amb l'arribada del Modernisme i, en especial, del Noucentisme. Amb l'objectiu d'omplir un buit de segles, neixen institucions com la Fundació Bernat Metge o la Fundació Bíblica Catalana. S'inicia, a més, una nova política editorial al món català, orientada a la incorporació d'autors i obres de les literatures estrangeres, inclosos els clàssics grecollatins. Malgrat aquesta ingent tasca desenvolupada pels traductors, l'estudiós conclou aquest treball, i amb ell el volum, amb la constatació realista de l'escassetat de textos traduïts fins ara i la invitació optimista a continuar amb entusiasme el camí iniciat.

En resum, el treball del professor Jaume Medina constitueix una valuosa anàlisi sobre diversos aspectes de la tradició clàssica a Catalunya, malgrat una certa manca d'unitat del conjunt, explicable per l'origen variat dels estudis presentats. La major part dels capítols està destinada, sens dubte, a la lectura dels especialistes, que hi poden trobar una anàlisi minuciosa i una bibliografia especialitzada i actualitzada, així com suggeriments per a futures investigacions. Potser es troba a faltar més cura en la presentació i els aspectes materials de l'edició del text, però l'autor mostra, sense cap mena de dubte, una rigorosa erudició i una excel·lent documentació en els aspectes tractats al llarg de l'obra. Amb freqüència el treball de Medina reproduïx textualment les fonts i estudis més rellevants. L'acumulació de dades, en alguns moments, arriba a extenuar el lector especialitzat, produint un efecte aclaparador compensat, tanmateix, en la lectura global de l'obra per les notes humanes i l'emoció que destil·len les anècdotes d'algunes pàgines magnífiques, com ara observem en el record que Martí de Riquer evoca dels últims dies de Francesc Noy. En definitiva, un llarg camí per recórrer, el de la recerca exhaustiva de la petjada dels clàssics a casa nostra, el que ens mostra en aquest volum de manera exemplar el professor Jaume Medina.

Sònia Gros Lladós  
UNED

Sobre el projecte de l'*Atles Lingüístic del Domini Català*

Joan VENY i Lídia PONS, *Atles lingüístic del domini català. Vol. I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001, 336 p.

Joan VENY i Lídia PONS, *Atles lingüístic del domini català. Vol. II*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003, 439 p.

Joan VENY i Lídia PONS, *Atles lingüístic del domini català. Vol. III*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2006, 435 p.

Joan VENY i Lúdia PONS, *Atles lingüístic del domini català. Vol. IV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2008, 429 p.

Joan VENY, *Petit atles lingüístic del domini català. Vol. I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007-2008, 182 p.

Joan VENY, *Petit atles lingüístic del domini català. Vol. II*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, 244 p.

L'any 2001 es va publicar el primer volum de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (ALDC), la història del qual ja havia arrencat un bon grapat d'anys abans, concretament el 1952, quan Antoni M. Badia i Margarit i Germà Colón van donar a conèixer al món científic la voluntat de confeir un atlas lingüístic dels territoris de parla catalana. Era un projecte tan ambiciós com necessari, ja que no existia una obra d'aquestes característiques en l'àmbit de la geolingüística catalana. Al primer volum de l'any 2001 ja se n'hi han afegit tres més, publicats als anys 2003, 2006 i 2008, respectivament, de manera que gairebé s'ha arribat a la meitat dels nou volums de l'ALDC previstos inicialment. A més a més, recentment també s'han publicat dos volums del *Petit Atles Lingüístic del Domini Català* (PALDC), format per una selecció de mapes interpretatius, basats en els materials de l'atles gran. Avui dia, doncs, comencen a ser nombrosos els fruits d'aquell magne projecte iniciat fa més de mig segle. En aquestes pàgines en repassarem breument la història i revisarem les característiques principals tant de l'ALDC com del PALDC.

Els volums de l'ALDC mostren el material lingüístic i etnogràfic recollit durant una extensa etapa de treball de camp, compresa principalment entre els anys 1964 i 1978, durant la qual s'enquestaren uns 473 informants procedents de 190 localitats del domini lingüístic català. Una part important d'aquestes enquestes van ser enregistrades magnetofònicament, una metodologia pionera en aquell moment a l'Estat espanyol. Les enquestes es basaven en un qüestionari elaborat per Antoni M. Badia i Margarit i Joan Veny, el qual de seguida entrà a formar part del projecte.

El qüestionari, que parteix de criteris similars als dels atles anteriorment publicats, consta de dues parts. La primera, introductòria, consisteix bàsicament en una fitxa tècnica de l'enquesta (dades sobre els investigadors, els informants, les localitats, etc.). La segona part és la pròpiament lingüística i consta de quatre seccions, de les quals la dedicada al lèxic és la més extensa. Concretament, aquesta secció conté disset capítols classificats per camps semàntics que giren a l'entorn del vocabulari rural i la vida patrimonial de la primera meitat del segle XX. Les tres seccions restants, molt menys exhaustives, se centren en la morfologia, la sintaxi i la fonosintaxi —no hi ha secció específica de fonètica a causa de l'organització dels capítols per camps semàntics, la qual cosa impedeix que es puguin agrupar formes només relacionables per un determinat fenomen fonètic. El qüestionari va ser inicialment dividit en 2.016 preguntes, però després, arran de l'inici del tractament informàtic de les dades, va ser necessari reestructurar-lo, de manera que les 2.016 preguntes es convertiren realment en 2.452 enunciats, xifra que correspon al nombre aproximat de mapes a què s'arribarà al final del projecte.

Aquest altíssim nombre d'enunciats i la gran quantitat de localitats enquestades fan que l'ALDC sigui molt superior als atles anteriors d'àmbit català. De fet, només es pot parlar d'un altre atlas que se centri en el conjunt del domini lingüístic català: l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (ALC), d'Antoni Griera, format per vuit volums, el primer publicat el 1923, i els restants, entre 1963 i 1964. L'ALC està format per 1.276 preguntes, fetes a 101 localitats, de les quals només 94 són catalanes, és a dir, la meitat de les que conté l'ALDC. L'*Atlas Lingüístic de la Península Ibérica* (ALPI), de Tomás Navarro Tomás, del qual només s'ha publicat un volum (1962), té gairebé el mateix nombre de punts d'enquesta catalans que l'ALC, de manera que també queda lluny de la densa xarxa de punts enquestats que caracteritza l'ALDC. Precisament una de les virtuts de l'ALDC és que aquesta xarxa de punts enquestats encara es densifica més en les àrees de frontera dialectal o lingüística, que són sens dubte les més interessants d'analitzar. També és destacable que l'ALDC hagi pres en consideració tant poblacions petites —criteri seguit per l'ALPI— com també poblacions més populoses —criteri seguit per l'ALC. Amb la inclusió d'aquestes darreres es pretenia mostrar indicis de possibles tendències innovadores en la llengua —els nuclis urbans acostumen a actuar com a forces d'expansió d'innovacions lingüístiques. Tot i aquesta voluntat, el fet que les poblacions petites siguin predominants i el fet que s'hagi seleccionat un perfil d'informant d'edat avançada, d'instrucció elemental o nul·la, fill del poble i sense influències de parlars forans, fa que l'ALDC s'orienti cap al passat i no cap al futur.

Un cop completat l'extens treball de camp, el qual ha quedat materialitzat en nou quaderns de dietari que avui dia encara resten inèdits però que seria interessant que algun dia es publiquessin, va començar la tasca de transcriure les cintes magnetofòniques aplegades durant les enquestes. Corria l'any 1987 i Joan Veny havia agafat la direcció del projecte, el qual avançava amb dificultats a causa de l'escassetesa de recursos econòmics. Per això va ser molt important que el 1989 l'Institut d'Estudis Catalans incorporés l'ALDC als seus programes de recerca, ja que en va permetre garantir la continuïtat. Així va poder començar la tasca de classificar els materials recollits i emmagatzemar-los en suport informàtic. L'any 1999, ja sota la direcció de Joan Veny i Lúcia Pons, la base de dades informatitzada estava totalment constituïda.

Actualment són quatre els volums de l'ALDC que han estat publicats. Tots quatre segueixen a grans trets el mateix tipus d'estructura, tot i que, com és lògic, el primer es diferencia de la resta perquè conté una extensa introducció, en la qual s'explica detalladament com s'ha desenvolupat el projecte. A banda d'aquesta explicació, la part introductòria del primer volum conté un annex documental amb la fitxa tècnica de totes les enquestes, i una sèrie de mapes previs amb informació sobre el territori (divisió administrativa, eclesiàstica, etc.) i sobre els punts d'enquesta (nom popular i humorístic de les poblacions i els habitants, llengua usada en la predicació, etc.). La resta de seccions de la introducció ja són compartides per tots els volums: un complet llistat de publicacions vinculades al projecte, actualitzat a cada nou volum; una relació dels punts d'enquesta, i un recull de convencions gràfiques.

Després de la introducció, el primer volum conté 179 mapes sobre conceptes de l'àmbit semàntic del cos humà i les malalties. El segon volum comprèn 269 mapes relacionats amb els camps semàntics del vestit, la casa i ocupacions domèstiques. El tercer volum inclou 291 mapes sobre diversos àmbits semàntics: la família, el món espiritual, els jocs, el temps cronològic, la meteorologia i la topografia. Finalment, el quart volum inclou 200 mapes sobre dades relatives al camp semàntic del camp i els cultius.

A cada volum el conjunt de mapes es complementa amb diverses llistes de materials no cartografiats, que inclouen respostes amb poquíssima variació formal o respostes parcials d'enunciats poc productius. A més, a partir del segon volum s'afegeix un capítol d'il·lustracions, que inclou fotografies i dibuixos realitzats majoritàriament durant el treball de camp, i que suposa una valuós complement etnogràfic a les dades proporcionades en els mapes. Les il·lustracions que apareixen al segon, tercer i quart volum s'adiuen amb els camps semàntics que hi són tractats. Finalment, convé destacar la utilitat dels índexs, tant de mapes i materials no cartografiats com d'il·lustracions, que apareixen a la part final dels volums. N'hi ha de numèrics i d'alfabètics, en versió catalana, castellana, francesa i italiana.

És obvi que la part nuclear dels volums és la corresponent al conjunt de mapes. Els fons dels mapes estan dibuixats a escala 1:1.500.000. La bona distribució de l'espai permet que cada pàgina pugui contenir, a banda de la silueta del domini lingüístic català, una notable quantitat de dades. D'entrada, cada mapa està encapçalat per un requadre on consta el número i l'enunciat que hi correspon, traduït després al castellà, al francès i a l'italià, és a dir, a les llengües oficials dels diversos territoris de parla catalana. De vegades l'enunciat està precedit d'un asterisc: això passa quan no es pregunta per un concepte concret, sinó que es pregunta per diversos conceptes englobats dins d'un concepte genèric de nivell superior (per exemple, *\*Mesures agràries*). Aquest, però, no és el tipus d'enunciat més freqüent: els més habituals són els que demanen per un únic concepte (per exemple, *L'escombra*).

Just a sota del requadre inicial s'hi troba el número que té l'enunciat en el qüestionari de constitució de la base de dades informatitzada, i per sota d'aquest número ja comença una petita llista dels signes que apareixen al mapa, seguida d'una altra llista d'informació complementària que no s'ha pogut incloure damunt del mapa. Es tracta d'un ric conjunt d'observacions fetes pels investigadors i/o comentaris fets pels mateixos informants a l'hora de respondre una pregunta: aclariments semàntics, comentaris de tipus sociolingüístic, reproducció del context en què s'utilitza la resposta, dites populars que hi estan relacionades, etc. Cadascun dels comentaris que s'inclouen a la llista d'informació complementària va precedit del número de la localitat pertinent. Els números de les localitats també apareixen degudament situats al damunt del mapa del domini lingüístic català, acompanyats de la transcripció fonètica de les primeres i, en ocasions, segones respostes que s'hi han obtingut. La primera resposta va precedida d'un quadrat negre i la segona, si hi és, va precedida d'un quadrat blanc. Quan en una localitat s'han obtingut més de dues respostes, s'inclou el signe + seguit d'una fletxa que remet a la columna d'informacions complementàries, la

qual també inclou, a banda dels comentaris esmentats, les respostes a partir de la tercera.

Així doncs, el contingut de cadascun dels mapes de l'ALDC és molt ric, però sempre des del punt de vista descriptiu. En aquesta gran obra no s'hi troba la interpretació lingüística de les dades estudiades. Per aquest motiu, l'ALDC s'ha completat amb el *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català* (PALDC), del qual s'ha publicat el primer (1a edició, 2007; reimpressió corregida, 2008) i el segon volum (2009). La intenció de Joan Veny, autor del PALDC, és que aquest arribi a contenir nou volums, en paral·lel amb l'ALDC. Els dos volums publicats del PALDC comprenen una selecció dels enunciats inclosos als dos primers volums de l'ALDC. Els enunciats han estat seleccionats en funció del seu interès lingüístic i la seva variació formal i lèxica. En el cas del primer volum, s'han escollit 104 mapes i, en el segon, 162.

L'estructura dels dos volums publicats del PALDC és gairebé idèntica, amb la diferència que el primer conté una extensa introducció i una secció de mapes previs referents als punts d'enquesta, la divisió política i administrativa, la divisió eclesiàstica tradicional i actual, i la classificació dialectal, precedida d'una completa explicació sobre les característiques dels dialectes catalans. En ambdós volums la secció nuclear és la dedicada als mapes lingüístics, classificats en els apartats de fonètica, morfologia i lèxic. L'apartat que inclou un major nombre de mapes sempre és el de lèxic (65 en el primer volum, i 82 en el segon), seguit del de fonètica —al PALDC s'aprofita per comentar els fenòmens fonètics que s'observaven en algunes de les respostes al qüestionari de l'ALDC, el qual no contenia cap secció específica sobre fonètica. El volum I del PALDC també inclou un petit apartat de fonosintaxi, amb només dos mapes. Tant en aquest primer volum com en el segon, la secció de mapes va encapçalada d'un primer mapa comparatiu, que se centra en l'evolució històrica que ha tingut una determinada paraula en català enfront del castellà, l'aragonès i l'occità (hauria estat interessant incloure també el francès, l'italià i el sard).

La presentació cartogràfica és molt clara: a la part superior hi ha el número identificatiu, l'enunciat i, entre parèntesis, el mapa (o mapes) font de l'ALDC. A continuació hi ha el comentari lingüístic, seguit del mapa corresponent amb una llegenda que especifica les principals respostes dels informants referents a aquell enunciat. Les diferents respostes s'associen a diferents colors, els quals contínuen el fons del mapa dels territoris de parla catalana. Cal dir que en el segon volum la representació dels colors ha millorat respecte del primer, ja que es distingeixen més clarament les diverses tonalitats.

Un dels aspectes més destacables del PALDC és que els comentaris lingüístics que acompanyen els mapes estan escrits d'una manera molt divulgativa i comprensible, la qual cosa permet que aquesta obra pugui ser adreçada a un sector ampli de públic: estudiants de batxillerat, universitaris, investigadors o, simplement, aficionats a la llengua. A través dels comentaris, centrats en aspectes de fonètica i lèxic sobretot, es dona a conèixer l'etimologia dels mots, se n'explica l'evolució històrica i s'intenta justificar la seva distribució. Per tot això es recorre tant a la geografia o la història externa de la llengua com a l'antropologia, la gramàtica històrica, la semàntica o la lingüística romànica. En el segon

volum s'especifica, a més, quins dels mots comentats pertanyen a la llengua normativa.

Per reforçar aquest enfocament divulgatiu, a la part final de cada volum del PALDC s'inclou una bibliografia per a aquells qui vulguin aprofundir més en la interpretació lingüística de les dades, un apartat de terminologia lingüística per facilitar la comprensió dels comentaris, i un índex alfabètic dels mots que hi apareixen. Tant la bibliografia com l'apartat sobre terminologia lingüística s'han ampliat en el segon volum del *Petit Atlas*.

Així doncs, el PALDC no es pot considerar una obra menor en comparació a l'ALDC: n'és un complement indispensable per poder interpretar adequadament bona part de la immensa quantitat de dades que hi són recollides. Esperem que la publicació de tant l'un com l'altre arribi a completar-se en els propers anys, i que, si pot ser, surti a la llum també en format digital, ja que en facilitaria molt l'accessibilitat. No voldria acabar sense abans fer referència a una crítica que es podria fer a aquest magne projecte: se li podria retreure que recull una realitat dialectal molt diferent de l'actual i que conté un vocabulari llunyà i aliè, que encara ho serà més quan se'n completi la publicació. De fet, aquest és l'objectiu de l'ALDC: retratar la llengua oral, especialment en el seu component rural, de la primera meitat del segle XX. I amb aquesta finalitat es va seleccionar un tipus molt concret d'informant (edat avançada, fill del poble, sedentari, familiaritzat amb les feines agrícoles...), d'acord amb els criteris tradicionals de la geolingüística. Aquesta és, doncs, la riquesa de l'ALDC: deixar constància d'un estadi de llengua que ja no és l'actual, però que gràcies a aquesta obra quedarà preservat per sempre.

*Elisenda Campmany Jané*